

Dunaújváros építészeti problémái

— Hozzászólások SziJ Rezső cikkéhez —

Kathy Imre:

Már az elején elnézést kell kérnem azért, ha mellébeszélék, vagy talán helyesebben másról is beszélek. SziJ Rezső eléggé mélyrehatóan feltárta a várossal kapcsolatos problémákat, ehhez biztosan sok történeti anekdótát lehetne még hozzátenni, de az mitsem változtatna azon a nem valami pozitív képen, amit cikkében felvázolt. Dunaújváros már megvan, olyan, amilyen, sokat már nem változhat, hiszen fejlődése nyilvánvalóan mérséklődik, hogy jobbulna arra még kisebb a lehetőség, mert utóbb is inkább romlott, ami a kapkodásnak, a túlzott jobbítási igyekezetnek a következménye. Dunaújvárosnak nincs karaktere, induláskor sem volt, éppen ez az alapvető meghatározó hiányzott belőle, utólag megadni neki, ez gondolom olyan vállalkozás lenne, mint az embereknel hetvenéves korban kezdeni a

vészi, tudományos, technikai és egyéb módszereket egyaránt alkalmaz (ez nem jelent valamely ösvényt, ez sokirányú rendelkezéséből fakadó alapvető sajátossága) ezek viszonyított mértékére jellemző, hogy az építészeti lényegi törvényszerűségei egyértelműen képletekbe nem foglalhatók, azok más sajátos módszerekkel közelíthetők meg. Ez az építészeti számára feltétlenül hátrányt jelent a külső tényezőkkel folytatott harcban, a ma építészeti-városépítési jelentős mértékben ennek az egyenlőtlen harcnak a korpéje. Például a városépítésben direkt módon elsődrendű architektonikus meghatározóként jelennek meg olyan — bár rendkívül fontos, de mégiscsak — másodrangú külső meghatározók (légtérarány, benapozás stb.), amelyek illetéktelenül alapvetően formálják a város egyéniségét, holott ezeknek szinte észrevétlenül kellene helyes megoldást nyerni.

A korszerűség (modernség) értelmezéséből, illetve félreértéséből adódik a legtöbb hiba. A modernet (maga a szó is több értelmű, helyesebb tehát a „korszerű” kifejezés) ma általában valami feltűnő külsőség jelenti elsősorban, holott a korszerűség mibenléte éppen a tartalmi lényeg, a belső tulajdonságok korrigenciából fakadó újszerűsége. A külső forma csak mint e tartalmiság szerves alkotórésze lehet jellemző. Konkrétan fogalmazva (pl. a lakás terén) ez azt jelenti (XX. sz.-i európai szinten), hogy a család létszámának megfelelően differenciáltan biztosítja a pihenést, a munka, a szórakozás lehetőségét egymás zavarása nélkül, kellően véd a kellemetlen külső behatásoktól (éghajlat), a külső és belső zajártalmak ellen egyaránt védelmet nyújt, a kor technikai színvonalán álló működő felszereltséggel rendelkezik stb., stb. Egy olyan lakóház tehát — amelyikben a felvonó nem működik, azután a lakás belső kialakítása nem ad lehetőséget az egymástól eltérő jellegű tevékenységek elkülönült gyakorlására, ezen túl az utcai zajártalmak ellen nem nyújt kellő védelmet, a lakások között kellemetlen áthallások vannak, technikai felszereltsége primitív — nem lehet korszerű még akkor sem, ha külső megjelenésében, formájában még oly „modern” is. Ugyanez vonatkozik egy nagyobb építészeti alkotásra, egy városra, városrészre (lakótelep?) is, amennyiben nem elégíti ki a korszerű igényeket. Tehát pl. a benne levő lakóházak korszerűtlenség, a közlekedése megoldatlan, a közszolgáltatások nem elégítik ki az igényeket, levegője egészségtelen stb. egyszerűen korszerűtlen. (Tele legyen bár, ma modern csodaszernek hitt toronyházakkal.) Ugyanakkor korszerű lehet egy olyan város, amelyik esetleg évszázadokon át épült, kívülről nagyrészt nem mutat — mai értelemben vett — korszerű építészeti formálást, de a városban a szolgáltatások, a lakásviszonyok, a közlekedés stb., stb. megfelelnek a korszerű követelményeknek. (A mai korszerű szemléletet éppen az jellemzi, hogy történeti szemléletű, nem áll eleve szemben a megelőző korok alkotásaival, hanem képes felismerni és értékelni a mindenkori korszerűséget, sőt, képes azt mai életkeretbe beilleszteni is lakás- vagy város-méretben is.) Egy város tehát attól korszerű — elsősorban — ha használatban, működésében korszerű (mint a lakás is). Egy város korszerűsége, lakóinak életvitele között szoros kapcsolat van, egy város általában nem lehet korszerűbb mint lakóinak életvitele.

Az építészeti-városépítészeti több ezeréves múltja van. (A sumer városokban ötezer évvel ezelőtt magas színvonalú városi élet volt, vízvezetékekkel, csatornázással voltak ellátva, még aszfaltozott (!) utcák is voltak.) A város-mivolt bizonyos ismérvei évezredek óta nem változtak, mások — állandó változásban vannak, de törvényszerűségük — éppen az igényváltozással való összefüggésük folytán — megfogalmazható. Ezek a változó igény szempontok (illetve ezek nem arányos értelmezése) okozták a mai zavarokat. Ezeket az új szempontokat gyakran főmeghatározóvá léptetik elő (mindig vannak, akik esküsznek egy szempontra, illetve a változó időknek megfelelően mindig egy más szempontra), ezek okozták a torzulásokat. Nincs tisztázva mi a változatlan, mi a változó, s az milyen arányú, illetve milyen irányú.

A korszerű városban pl. a térbeli viszonylatok lényegében mások mint a történetesen más, ugyanakkor a mai épületek megjelenésében ez alig tükröződik, a város-tervezés szinte egyáltalán nem vesz tudomást róla. A mi városi házaink lényegükben mindmáig eklektikusak, nem korszerű, (szabadon álló) térbeli viszonylatokra tervezettek, hanem síkokra, két síkra. Van fő- és hátsó nézete (homlokzata), így is nevezik, és van egy nem létező nézete a bütü, ez amolyan kellemetlen szükségyszerűség. (Ez nem homlokzati probléma, ez alapvető, a használhatóságot lényegében érintő komponálási kérdés.) Mai városépítési gyakorlatunkban csak fellazított eklektikáról beszélhetünk. (A fellazítást néhány külső tényező, technológiai, egészségügyi stb. végezte, de nem az építészeten keresztül, nem építészeti fogalmazásban, tehát tofuzulást okozva) a lakóházak terén is, hiszen azok többsége is kiterített és felszeletelt

eklektika. Valóban korszerű térbeli szervezésű épületfajtánk alig van, ezért nincsen korszerű térbeli szemléletű várostervezésünk sem. E téren kölcsönhatás van odavissza.

Félreértés ne eshessék — miután sok szó esett korszerű térbeli megjelenéséről, térbeli formálásról —, hivatkoznom kell a korábban mondottakra, hangsúlyozva, hogy korszerű térbeli formálás nem esztétikai érték elsősorban, hanem az emberi élet korszerű (tehát XX. századi igények és lehetőségek alapján álló) térbeli megszervezését lakás-ház-város méretben, amiben természetesen benne van az esztétikai is. A Nagyformáról, a teljes emberi-életteréről-környezetről van tehát szó, amit talán nem teljes értékűen fejez ki a ma divatos környezet-esztétika szó. Manapság sokat írnak és beszélnek környezet-esztétikáról, látás-művészetről (gyakran olyanok is, akik nem tudják mi az), mialatt szemünk láttára pusztítják el az olyan értékeket, amelyek szelebbe vagy tágabb környezetben — elmélet előtti — valóságos, szemléltető képviselői és ingyenes propagálói ennek az elméletnek. Az elmélet nagyon fontos, de csak akkor, ha a valóságon alapszik, azt szolgálja. A valóságtól elszakadt szép szavak eddig minden konkrét esetben csodót mondtak. Elég hivatkoznom a toronyházak (Duna-part, Margitsziget, Belváros) kérdésére, vagy az immáron permanens példára a Blaha Lujza térre, ahol a XX. századi technikával odavarázsolt feledtető „zöld-ségeskert” kisszerűségével csak még inkább emlékeztet arra, hogy volt jobb. Mondjam rá, hogy régimódi, elavult, ezeréves, nem mondhatom, mert ezer évvel, sőt öt-ezer évvel ezelőtt kitűnően csinálták, de még harminc évvel ezelőtt is jól csinálta minden kisvárosi kertész. A felületes és értelmetlen modernizálásra jellemző ugyanígy a Corvin költséges „korszerű” csomagolása. (Ezen az áron az aluljáró mozgólépcsős kialakítása valóban tartalmi korszerűség lett volna, s állítom látványosabb is.) Reméljük, hogy az itt tervezett további lépések módosulnak és a Rókus, mint a környék utolsó építészeti-városképi értéke és jellegadója végül is marad.) Az élet automatikáját a városfejlesztésbe, formálódásába is be kell kapcsolni — helyesebben nem kell kikapcsolni —, mert ez a legjobb és legolcsóbb automatika.

Végül is egy-két következtetés. A városépítés elsősorban ne új városok építését jelentse, hanem a meglévőket továbbfejlesztését, a korrigéneket megfelelő értelmes át-fogalmazását, a korszerű térbeli szervezés komplex értelmében. Nálunk jelenleg lakótelep-építés folyik a már említett külső tényezők nyomása alatt, nem hagyva érvényesülni a helyes összefüggéseket. Ez a módszer kétségtelenül egyszerűbb, néhány szabály (nem építészeti) ismeretében sémák alapján, egy sor más jellemzőt, meghatározót teljesen mellőzve. Ezek a kirekesztettek pedig éppen a tartalmi, lényegi jellemzők, amelyeket „Nagyforma” néven említettem, vagy korszerű térbeli szervezésnek neveztem.

Az építészeti-városépítésnek végül is azonosulniuk kell eredendő értelemben, ugyanakkor el kell határolódnuk az egyre bővülő — de mint láttuk az építészetben jelentős szerepet játszó — más szakterületek, segédtudományok dzsungelétől, amelyben már-már elmerülni látszanak. Itt éppen fordított viszonyra van szükség, az építészeti-nek kell magába olvasztani ezeket a más területeknek az eredményeit, irányítani inspirálni kell azokat, eredményeiket pedig szelektálni. Az építészeti csak így nyerheti vissza eredeti értelmét és méltóságát.

Finta József:

Dunaújváros keletkezésének és fejlődésének története immár történelmünk lényeges és tipikus fejezete lett, s mind politikai, mind gazdasági, néprajzi vonatkozásaiban részletesen tárgyalt és elemzett problémakört testesít meg ez a fiatal város. Mint az elmúlt két évtized nagyon általánosítható, korszakra jellemző tulajdonságokkal rendelkező s fejlődő, növekvő települését, érdekes lenne röviden megvizsgálni szerkezeti rendszerét-csontozatát, gyors ütemben alakuló, változó architektúrájának karakterét.

A téma kerülgetése helyett egyszerűbb lesz mindjárt feltennem a kérdést részben a magam számára — hiszen válaszolni is szeretnék rá —, részben építész kollégáim számára, akik szeretik és építik Dunaújvárost, s a település hibáit igyekeznek javítani, vagy legalább szeretnének okulni azokon — meg mindenki számára, aki vonzódik ehhez a városhoz, aki lakik benne, ismeri és még jobban meg akarja ismerni.

Miért nem tudott várossá alakulni Dunaújváros?

Önmagunk becsapásával, értelmetlen ámitásával fogadhatjuk el csupán városnak ezt a negyvenezernél több em-